

PIENEN OSAKEYHTIÖN TILINTARKASTUS

Parviainen Anna

Opinnäytetyö

Liiketalouden koulutus
Tradenomi (AMK)

2021

Liiketalouden koulutus
Tradenomi (AMK)

Tekijä	Anna Parviainen	Vuosi	2021
Ohjaaja(t)	Kirsti Ketola		
Toimeksiantaja	-		
Työn nimi	Pienen osakeyhtiön tilintarkastus		
Sivu- ja liitesivumäärä	39		

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli luoda kuvaileva sisältöanalyysi pienen osakeyhtiön tilintarkastusprosessin eri vaiheista, suunnitteluvaiheesta tarkastuksen päättämiseen. Työssä käytiin läpi jokaiseen eri vaiheeseen liittyvät tarkastustoimenpiteet.

Työn alussa luotiin aiheelle taustaa kuvaamalla tilintarkastuksen merkitystä ja tavoitetta sekä tilintarkastajan velvollisuuksia, ammattieettisiä periaatteita sekä hyvää tilintarkastustapaa. Teoriaosuuden lisäksi työssä muodostettiin prosessikuvaus, jossa käytiin läpi, miten tilintarkastuksen eri vaiheet etenevät käytännössä pienen osakeyhtiön tarkastuksessa. Kyseiset vaiheet ovat suunnittelu -, toteutus- ja päättämisvaihe. Työn lopussa tehtiin tilintarkastusesimerkki, miten tilintarkastus on mennyt case-yhtiön kohdalla.

Teoriaosuuden tiedonhankinnassa on käytetty alaan liittyvää kirjallisuutta sekä muita alaan liittyviä sähköisiä julkaisuja. Prosessikuvauksen muodostamisessa ja tilintarkastusesimerkissä on käytetty hyödyksi alaan liittyvien julkaisujen sekä kirjallisuuden lisäksi myös henkilökohtaista työkokemusta tilintarkastusassistenttina.

Tilintarkastuksen tavoite on saavuttaa kohtuullinen varmuus siitä, että tarkastettavan kohteen tilinpäätös ei sisällä olennaisia virheitä. Täten voidaan todeta, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yhteisön tuloksesta ja taloudellisesta asemasta sekä että yhteisö noudattaa sitä koskevia lakeja. Työssä luotu kuvaus on hyödyllinen ohjeistus sille, miten pienen osakeyhtiön tilintarkastus voidaan käytännössä toteuttaa.

Degree Programme in
Business Administration
Bachelor of Business
Administration

Author	Anna Parviainen	Year	2021
Supervisor	Kirsti Ketola		
Commissioned by	-		
Subject of thesis	Auditing of a small limited company		
Number of pages	39		

The objective of this thesis was to create descriptive analysis of the different phases of the audit process of a small limited company. The stages are planning, execution and report. The thesis goes through each phase and the inspection procedures that are executed.

At the beginning of the work, a background was created on the topic to describe the meaning and purpose of auditing as well as the auditor's responsibilities, professional ethical principles and good auditing practice. In addition to the theoretical part, a process description formed in the thesis, reviews how the various stages of auditing process is performed in practice in the audit of a small limited company. These phases are the planning, execution and completion phases. The thesis created an audit example on how the audit has gone for the case company.

Literature related to the field as well as other electronic publications related to the field have been used in the acquisition of information for the theoretical part. In addition to the publications and literature related to the field, personal work experience as an audit associate has been utilized in compiling the process description.

The objective of an audit is to obtain reasonable assurance that the financial statements of the audited entity are free from material misstatement. It can therefore be concluded that the financial statements give a true and fair view of the entity's results and financial position and that the entity complies with applicable laws. The description created in the thesis is a useful guide to how the audit of a small limited company can be carried out in practice.

Key words

audit, ethics, principles, process description

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
1.1	Opinnäytetyön tavoitteet ja rajaus	5
1.2	Tutkimusmenetelmät	6
2	TILINTARKASTUKSEN TAUSTATIEDOT	7
2.1	Tilintarkastuksen tavoitteet ja merkitys	7
2.2	Hyvä tilintarkastustapa	8
2.3	Tilintarkastajan ammattieettiset periaatteet.....	8
2.4	Tilintarkastajan riippumattomuus ja esteellisyys	10
2.5	Tilintarkastajan yleinen kelpoisuus ja pätevyys.....	11
2.6	Tilintarkastajan valinta ja erottaminen.....	12
3	TILINTARKASTUSPROSESSI	14
3.1	Alustavat suunnittelutoimenpiteet	15
3.2	Varsinaiset suunnittelutoimenpiteet	17
3.3	Kohtuullinen varmuus ja olennaisuus	17
3.4	Kokonaisstrategia ja tilintarkastussuunnitelma	20
3.5	Hallinnon tarkastus	21
3.6	Liikevaihdon tarkastus	22
3.7	Ostojen tarkastus	24
3.8	Palkkojen tarkastus	25
3.9	Vaihto-omaisuuden tarkastus	27
3.10	Käyttöomaisuuden tarkastus	28
3.11	Rahoituksen tarkastus	29
3.12	Tilinpäätöksen läpikäynti	30
3.13	Päättämisvaiheen raportointi	31
3.14	Tilintarkastuskertomus.....	32
4	CASE-ESIMERKKI NUMERO OY:N TILINTARKASTUKSESTA.....	34
5	POHDINTA	37
	LÄHTEET	38

1 JOHDANTO

Tilintarkastuksen lopputuloksena annettu tilintarkastuskertomus antaa riippumattoman varmuuden siitä, että yhteisön tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yhteisön tuloksesta ja toiminnasta. Joidenkin yhteisöjen on lakisääteisesti pakollista suorittaa tilintarkastus, mutta moni yhteisö myös valitsee teetättää vapaaehtoisesti tilintarkastuksen. Tilintarkastuskertomuksesta on hyötyä rahoitusta hankittaessa ja merkittävää sopimusta tehtäessä sekä se auttaa antamaan varmuuden yhteisön toiminnasta ja taloudellisesta asemasta tilinpäätöksen laatijoille ja sidosryhmille. Kaiken kaikkiaan tilintarkastus on yhteisön työkalu rahoittajien ja muiden potentiaalisten tukijoiden kannalta, mutta myös sisäisesti keino suojata omaa toimintaa ja tehostaa sen raportointia. (Hill Audit 2020.)

1.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja rajaus

Opinnäytetyön tarkoituksena on käsitellä yhdenlaista tapaa toteuttaa tilintarkastus käytännössä pienessä osakeyhtiössä. Rajaani työni koskemaan ainoastaan pieniä osakeyhtiöitä, ja työ tehdään tilintarkastajan näkökulmasta. Useiden yhteisöjen tilintarkastusta tehdään jo tilikauden aikana, mutta kevyimmillään yhtiön toiminnan laajuuden mukaan tarkastus voidaan tehdä myös kokonaan tilikauden jo loputtua. Työssä tuodaan esille myös tilikauden aikaisen tarkastuksen näkökulma. Tarkastelussa tässä opinnäytetyössä ovat tilanteet, joissa asiakas on jo entuudestaan tilintarkastajan asiakas, joten joka asiayhteydessä en käy läpi mitä toimenpiteitä tulisi tehdä, jos kyseessä on täysin uusi toimeksianto.

Työn alussa teoriaosuudessa käydään läpi aiheen taustatietona tilintarkastuksen merkitystä ja tavoitteita, hyvää tilintarkastustapaa, tilintarkastajan velvollisuuksia sekä ammattieettisyyttä ja siihen liittyviä periaatteita. Prosessikuvauksessa käydään läpi kukin tarkastusvaihe ja niihin liittyvät tehtävät tarkastustoimenpiteet. Näitä eri vaiheita ovat suunnittelu-, toteutus- ja päättämisvaihe.

Työn tavoitteena on luoda prosessikuvaus, joka antaa näkökulman siitä, miten pienen osakeyhtiön tilintarkastus käytännössä voidaan toteuttaa. Työni taustamateriaalina käytän omaa henkilökohtaista työkokemusta tilintarkastusassistenttina sekä alan kirjallisuutta, julkaisuja sekä olennaisia tilintarkastusta sääteleviä lainsäädäntöjä, muita määräyksiä ja ohjeistuksia.

Aihe on ajankohtainen, sillä lähtökohtaisesti vain kaikista pienimmät yhteisöt ovat vapautettuja tilintarkastuksesta. Tilintarkastusvelvollisuus on laissa määrätty tiettyin rajaehdoin. Jollei muussa laissa toisin määrätä, yhteisöissä, joissa juuri päättyneellä ja vertailukaudella täyttyy enintään yksi alla mainituista rajaehdoista, voidaan jättää tilintarkastaja valitsematta:

taseen loppusumma on yli 100 000 euroa;

liikevaihto tai sitä vastaava tuotto on yli 200 000 euroa; tai

palveluksessa on keskimääräisesti yli kolme henkilöä.

Tilintarkastus on kuitenkin aina pakollinen säätiöille, holding-yhtiöille ja yli 30 asunnon asunto-osakeyhtiöille. Myös yhteisön yhtiöjärjestys, yhtiösopimus tai säännöt voivat velvoittaa tilintarkastuksesta. (Tilintarkastuslaki 1141/2015.)

1.2 Tutkimusmenetelmät

Työ on toteutettu laadullisena tutkimustyönä, jonka pyrkimyksenä on ymmärtää tutkittavaa kohdetta ja saada siitä kokonaisvaltainen käsitys. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tuottaa syvällistä ja yksityiskohtaista tietoa jostakin ilmiöstä. (Puusa & Juuti 2020.) Toisin kuin määrällisessä tutkimuksessa, ei laadulliseen menetelmään kuulu ilmiön tulkitsemista ja selittämistä tilastojen ja numeroiden avulla. Työssä laadullinen tutkimus on toteutettu sekundaarisia tiedonlähteitä käyttäen eli kirjoituspöytäkirjatutkimuksena. Työn loppuosassa on myös raportti case-tapauksesta, jossa käsitellään, miten tilintarkastus on edennyt case-yhtiön kohdalla ja minkälainen kertomus on annettu.

2 TILINTARKASTUKSEN TAUSTATIEDOT

2.1 Tilintarkastuksen tavoitteet ja merkitys

Tilintarkastus on palvelu, jossa tarkastetaan yhteisön kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto. Tavoitteena on saada kohtuullinen varmuus siitä, että tilinpäätös ei sisällä olennaisia virheellisyyksiä ja täten antaa oikean ja riittävän kuvan yhteisön tuloksesta ja taloudellisesta asemasta sekä että sen hallinto on noudattanut sitä koskevia lakeja. Tarkastuksen jälkeen annetaan kultakin tilikaudelta tilintarkastuskertomus, joka on julkinen raportti. Kertomuksessa annetaan lausunto siitä, antavatko tilinpäätös ja mahdollinen toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaiset oikeat ja riittävät tiedot yhteisön toiminnan tuloksesta ja asemasta taloudellisesti. (Halonen & Steiner 2009, 13-14.) Lausunto voi olla vakio-
muotoinen, ehdollinen tai kielteinen. Äärimmäisissä tapauksissa lausuntoa ei voida antaa, jolloin tästä tulee ilmoittaa myös tilintarkastuskertomuksessa ja antaa tapauksesta siihen liittyvät lisätiedot. (Halonen & Steiner 2009, 451-452.)

Tilintarkastus on riippumaton lausunto, joten se tuo uskottavuuden sille, että yhteisön tilinpäätös ja toimintakertomus ovat todenmukaisia ja antavat todenmukaiset tiedot (Halonen & Steiner 2009, 420.) Yrityksellä voi olla esimerkiksi intressi antaa rahoittajille liian positiivisia ennusteita luvuistaan tai omistajayrittäjällä ei ole selkeää erottelua henkilökohtaisten ja liiketoiminnan tapahtumien välillä. (Halonen & Steiner 2009, 184.) Tilinpäätöksen laatijoille, yhteisön omistajille ja johdolle tilintarkastettu tilinpäätös taas luo varmuutta ja mielenrauhaa siitä, että yhteisön asiat ovat kunnossa ja sitä koskevia lakeja on noudatettu. Tilintarkastaja on objektiivinen osapuoli, jonka puoleen asiakas voi kääntyä. (Memo 2018.)

2.2 Hyvä tilintarkastustapa

Hyvällä tilintarkastustavalla tarkoitetaan tilintarkastajien tilintarkastustehtävän eri vaiheissa noudattamaa normistoa. Se on tapaoikeutta kuten esimerkiksi hyvä kirjanpito tapa. Hyvää tilintarkastustapaa noudattamalla voidaan varmistaa, että tilintarkastus suoritetaan asianmukaisesti. (Halonen & Steiner 2009, 31.)

Tilintarkastuslaki (1141/2015) velvoittaa tilintarkastajien noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa tilintarkastuslaissa tarkoitettuja tehtäviä suorittaessaan. Hyvä tilintarkastustapa ajan myötä päivittyy ja kehittyy. Hyvän tilintarkastustavan sisällön määrittelevät kuviossa 1 mainitut lähteet.

Kuvio 1. Hyvä tilintarkastustapa (Hoppu-Vuorela 2018)

2.3 Tilintarkastajan ammattieettiset periaatteet

Tilintarkastajien ammattieettisiä periaatteita on määritelty viisi. Periaatteet on määritelty yhden kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFAC:n (the International Fe-

deration of Accountants) jäsenen, riippumattoman komitean IESBA:n (International Ethics Standards Board for Accountants) toimesta. Viisi perusperiaatetta ovat rehellisyys, objektivisuus, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus, salassapitovelvollisuus ja ammatillinen käyttäytyminen. Näistä periaatteista ensimmäiset kolme edellä mainittua periaatetta mainitaan myös tilintarkastuslaissa, jonka soveltamisen piiriin eivät siis kuulu salassapitovelvollisuus ja ammatillinen käyttäytyminen. (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2017, 168.)

Rehellisyyden periaate velvoittaa suoriin ja vilpittömiin tilintarkastuksen suhteisiin ja liikesuhteisiin. Se on tietoisesti olla laatimatta raporteja, viranomaisilmoituksia, harjoittaa kommunikaatiota ja/tai olla tekemisissä muun tiedon kanssa siinä tapauksessa, kun on tarve uskoa, että tämä tieto sisältää olennaisen virheellisuuden tai on harhaanjohtavaa tai puutteellinen. Tällaisen tiedon perusteella annettu mukautettu kertomus ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tilintarkastaja olisi noudattanut rehellisyyden perusperiaatetta. (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2017, 172.)

Objektiivisuuden periaate on yksi keskeisimmistä tavoitteista tilintarkastajan työssä. Tätä säädellään myös riippumattomuussäätelyn avulla. Periaate velvoittaa tilintarkastajaa harjoittamaan ammattitoimintaansa niin, että tarkastajan harjonta ei saa vaarantua vaikutteiden, esimerkiksi eturistiriitojen johdosta. (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2017, 173.)

Ammatillinen pätevyys ja huolellisuus periaatteena tarkoittaa sitä, että tilintarkastajan tulee pitää ammatillinen osaamisensa vaadittavalla tasolla. Työnantajan ja asiakkaan on saatava pätevää, ajan tasalla olevaa ammatillista palvelua. Lisäksi tilintarkastajan tulee toimia työssään huolellisesti ja tunnollisesti (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2017, 175).

Salassapitovelvollisuus ja sille rinnakkainen yleisesti vakiintunut luottamuksellisuus ovat välttämättömiä edellytyksiä tilintarkastukselle. Nämä ovat olennainen osa tilintarkastajan ja asiakkaan välisen sopimuksen välillä. Ilman näitä elementtejä ei tilintarkastus onnistu. Tarkoitus on suojella toimeksiantojen yrityssalaisuuksia ja ihmisten yksityisyyttä. Myös kolmannen osapuolten tiedot, joita tilintar-

kastaja saa työnsä puolesta tietoonsa, kuuluvat tilintarkastajan salassapitovelvollisuuden alle. Laissa määritellään erikseen salassapitovelvollisuuteen liittyvät poikkeukset. (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2017, 232.)

Salassapitovelvollisuuteen kuuluu myös tilintarkastajan vastuu asiakkaan tietojen varovaisesta käsittelystä. Ainestoja tulee käsitellä, se tulee arkistoida ja lopulta tuhota niin, että salassapitovelvollisuutta noudatetaan. On yhtä merkittävää suojata tieto, vaikka se ei olisi salaista tai sen paljastumisesta ei juurikaan haittaa aiheutuisi asiakkaalle. Ammattimaisella käyttäytymisen periaatteella tarkoitetaan veloitetta noudattaa asiaankuuluvia säädöksiä ja määräyksiä sekä työskennellä tilintarkastajana niin, että välttää kaikkea mikä aiheuttaisi ammattikunnalle mainehaittaa. (Halonen & Steiner 2009, 36.)

2.4 Tilintarkastajan riippumattomuus ja esteellisyys

Tilintarkastajan riippumattomuus on vapautta sellaisista riippuvuussuhteista, joiden voidaan perustellusti epäillä vaikuttavan tilintarkastajan kykyyn harkita ja toimia objektiivisesti (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2017, 193).

Riippumattomuutta säännellään tilintarkastuslaissa (1141/2015), jonka mukaan tilintarkastajan riippumattomuus voi vaarantua seuraavista syistä:

- 1) tilintarkastajalla on kohdeyhtiön kanssa taloudellisia tai muita etuuksia (pois lukien tavanomainen liikesuhde)
- 2) tilintarkastaja on yrityksen toiminnassa itse mukana
- 3) oikeudenkäynti, missä tilintarkastaja toimii joko kohdeyhtiön puolesta tai sitä vastaan
- 4) tilintarkastajalla on läheinen suhde kohdeyrityksen henkilöön, joka kuuluu johtoon tai on muuten vaikutusvaltainen tarkastettavaan kohteeseen
- 5) tilintarkastajaa painostetaan.

Ainakin edellä mainittujen tilanteiden vallitessa tilintarkastajan tulee ryhtyä riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin. Jos riippumattomuuden vaatimukset eivät täyty, tilintarkastajan tulee kieltäytyä tai luopua toimeksiannossa osallisuudesta.

Riippumattomuutta arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Vaatimuksien täyttämiseen vaikuttavat riippumattomuutta vaarantavien tekijöiden kokonaisuutena arviotuna oleva merkittävyys sekä onko tarkastajan riippumattomuuden turvaamiseen ryhdytty toimenpiteisiin. (Tilintarkastuslaki 1141/2015.)

Jos riippumattomuuden vaarantuminen johtuu tilintarkastuksen kohteena olevan yhteisöön tai säätiöön vaikuttavasta yritysjärjestelystä, on tilintarkastajan kolmen kuukauden kuluessa yritysjärjestelystä tiedon saatuaan ryhdyttävä riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin tai luovuttava kokonaan toimeksiannosta. (Tilintarkastuslaki 1141/2015.)

Tilintarkastuslain esteellisyyssäännös sisältää listan tilanteista, jotka saavat aikaan tilanteen, jossa tilintarkastajan puolueettomuus toimeksiannossa vaarantuu eikä turvatoimenpiteet ole pelastavia tekijöitä. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi se, jos tilintarkastaja on yhtiömiehenä tai hallituksen jäsenenä kohdeyhtiössä, hän on mukana kohdeyhtiön varojenhoidossa tai kirjanpidon tehtävissä, hänen puolisonsa, veli, sisar taikka tilintarkastajaan suoraan ylenevässä tai alenevassa sukulaisuussuhteessa oleva henkilö toimii kyseisissä tehtävissä kohdeyhtiössä. (Tilintarkastuslaki 1141/2015.) Tilintarkastuslaissa (1141/2015) on lueteltu kaikki esteellisyyden muodostavat tilanteet.

2.5 Tilintarkastajan yleinen kelpoisuus ja pätevyys

Tilintarkastajana voi toimia luonnollinen henkilö taikka yhteisö. Luonnollinen henkilö ei saa olla vajaavaltainen, konkurssissa tai liiketoimintakiellossa. Lisäksi jos tilintarkastajaksi on valittu yksi tai useampi luonnollinen henkilö, on vähintään yhdellä heistä oltava asuinpaikka ETA-valtiossa (Tilintarkastuslaki 18.9.2015, 1141). ETA on Euroopan talousalue, jonka muodostaa Euroopan unionin jäsenmaat. (Tulli 2021.)

Kun vaaditut edellytykset täyttyvät voi tilintarkastajaksi pyrkivä suorittaa Patentti- ja rekisterihallituksen järjestämän tilintarkastajatutkinnon. Tenttiin ilmoittautumisen edellytyksinä ovat soveltuva korkeakoulututkinto sekä esimerkiksi laskenta-toimen opintojen suorituksia ja lisäksi tietty määrä hankittua työkokemusta tilintarkastustehtävistä. (Suomen tilintarkastajat ry 2020.)

HT-tutkinto on tilintarkastusalan perustutkinto. Tämän jälkeen voi edelleen erikoistua merkittävien yhteisöjen tilintarkastuksiin (KHT-tutkinto) tai julkishallinnon ja talouden tilintarkastuksiin (JHT-tutkinto). (Patentti- ja rekisterihallitus 2021.)

2.6 Tilintarkastajan valinta ja erottaminen

Osakeyhtiön yhtiökokous valitsee tilintarkastajan. Tilintarkastajaksi voidaan valita hyväksytty tilintarkastaja eli HT- tai KHT-tutkinnon suorittanut tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö. Lisäksi jos yritykselle valitaan vain yksi tilintarkastaja eikä tämä ole tilintarkastusyhteisö, on valittava myös vähintään yksi varatilintarkastaja. Jos tilintarkastajana on yhteisö, tulee kullekin toimeksiannolle valita sieltä myös päävastuullinen tarkastaja ja tämä tulee ilmoittaa tarkastuksen kohteena olevalle yhteisölle. Päävastuullinen tilintarkastaja on vastuussa käytännössä tilintarkastuksen toimittamisesta. (Tilintarkastuslaki 1141/2015.)

Yrityksen yhtiöjärjestyksessä voi kuitenkin olla tarkempia määräyksiä tilintarkastajan valinnalle. Esimerkiksi yhtiöjärjestys tai säännöt voivat velvoittaa tilintarkastukseen, vaikka muutoin yritys välttäisi tilintarkastuksen. Jos yhteisö ei valitse tai valintaa ei ole tehty asianmukaisesti, esimerkiksi tilintarkastajan riippumattomuus- tai kelpoisuusvaatimuksia on jätetty noudattamatta, tilintarkastajan valitsee Patentti- ja rekisterihallitus. Hallitus tai siihen verratta toimielin on velvollinen tekemään ilmoituksen Patentti- ja rekisterihallitukselle, jollei asianmukaista tilintarkastajan valintaa ole suoritettu. Patentti- ja rekisterihallituksen määräys tilintarkastajasta on voimassa niin pitkään kuin yhteisö ei valintaa ole tehnyt. (Tilintarkastuslaki 1141/2015.)

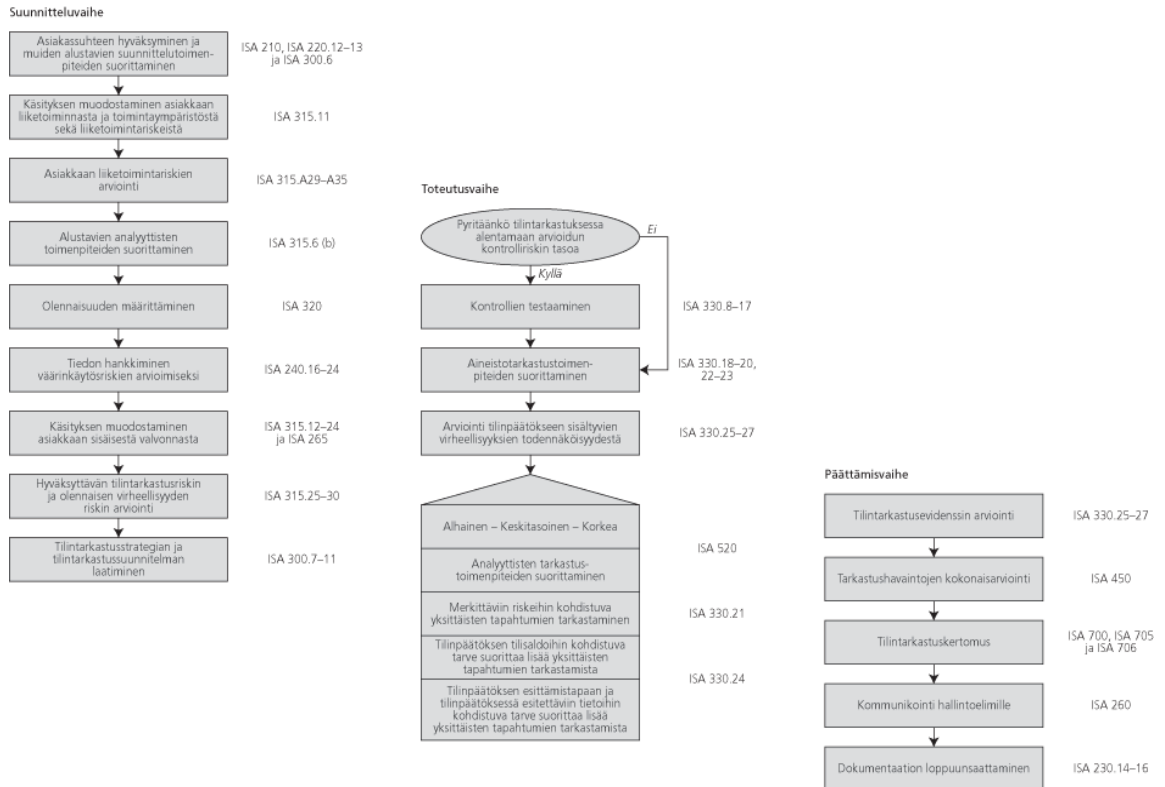
Tilintarkastuslain (1141/2015) mukaan tilintarkastajan voi erottaa toimestaan kesken toimikauden se taho, joka on tilintarkastajan valinnut tai muuten osoittanut tehtävään. Tilintarkastajan erottamiseen on oltava perusteltu syy. Ilmoitus erottamisesta ja sen syystä tehdään Patentti- ja rekisterihallitukselle. Jos tilintarkastaja halutaan erottaa kesken toimikauden, on Tilintarkastusvalvonnalle annettava selvitys erottamisen syistä. 1.1.2016 lähtien tilintarkastusvalvonnasta on vastannut Patentti- ja rekisterihallitus. Jos tilintarkastaja päättää erota toimesta itse kesken toimikauden on hänen ilmoitettava tästä toimeksiannolle sekä tehtävä itse ilmoitus erosta sekä selvitys eroamisen syistä.

Jos varatilintarkastajaa ei ole valittu edellä mainituissa tilanteissa, on toimeksianton hallituksen tai vastaavan toimielimen velvollisuutena huolehtia siitä, että uusi tilintarkastaja tulee valituksi loppu toimikaudeksi. (Tilintarkastuslaki 1141/2015.)

3 TILINTARKASTUSPROSESSI

Suunnittelulla on tärkeä rooli toimeksiannossa, sillä sen myötä tarkastus saadaan suoritetuksi tehokkaasti ja niin, että tarvittavat tarkastustoimenpiteet tulevat tehdyksi, jotta tilintarkastusriski on hyväksyttävällä tasolla. Suunnitteluvaiheen toimenpiteet auttavat tilintarkastajaa kohdentamaan huomiota tarkastuksen kannalta olennaisiin kohtiin, tunnistamaan ongelmia ja auttaa näiden ratkaisussa ajoissa ja organisoimaan tarkastus niin, että se tulee tehdyksi tehokkaasti sekä ajallaan. Suunnittelussa tilintarkastaja myös avustaa tarkastustiimin muodostamisessa sekä on mukana toimeksiannossa antamalla tarvittaessa tiimin jäsenille ohjausta sekä lopuksi käy tiimin tehdyn työn läpi. (Halonen & Steiner 2009, 114-115.)

Suunnittelulla tarkoituksena on muodostaa toimeksiannolle kokonaisstrategia- ja tarkastussuunnitelma. Kuviossa 2 näkyy koko tilintarkastusprosessin läpikulkuvaiheet, joka alkaa relevantin tiedon keruulla ja tilintarkastussuunnitelman luomisella. Tämän jälkeen on toteutusvaihe, jolloin tehdään muun muassa tarvittavat aineistotarkastukset ja kontrollitestaukset. Lopuksi käydään tilinpäätös, hankittu evidenssi ja havainnot läpi. Tilintarkastuksen ollessa valmis muodostetaan tarkastuksesta tilintarkastuskertomus. (Halonen & Steiner 2009, 489.)

Kuvio 2. Tilintarkastusprosessi käytännössä (Halonen & Steiner 2009, 489)

3.1 Alustavat suunnittelutoimenpiteet

Jotta strategia ja tarkastussuunnitelma voidaan laatia, on suunnitelmaa edeltäviä alustavia suunnittelutoimenpiteitä lueteltu ISA 300 -standardissa (International Federation of Accountants (IFAC) 2009c). Alla on lueteltu nämä toimenpiteet, jotka tilintarkastajan tulee tehdä:

- ➔ arvioida hyväksytäänkö asiakassuhde, jos kyseessä on uusi toimeksianto tai hyväksytäänkö asiakassuhteen jatkuminen jo olemassa olevan asiakkaan kohdalla
- ➔ varmistaa toimeksiannon eettisten- ja riippumattomuusvaatimusten noudattaminen
- ➔ hankkia ymmärrys sekä varmistaa asiakkaan ymmärrys toimeksiannon ehdoista

Tilintarkastajan tulee arvioida osana alustavia suunnittelun toimenpiteitä, voidaanko uusi asiakas hyväksyä asiakkaaksi tai voidaanko jo olemassa olevaa asiakassuhdetta jatkaa arvioimalla toimeksiantoon liittyviä riskejä tilintarkastajalle ja tilintarkastusyhteisölle. Hyväksyminen tehdään vuosittain aina uudelleen. Jos asiakassuhde osoittautuu epäonnistuneeksi saattaa siitä aiheutua saamatta jääviä palkkioita, laskuttamattomia työtunteja, mainehaittaa tai jopa vahingonkorvausoikeudenkäynti. Asiakassuhteen hyväksynnässä tilintarkastajan tulee arvioida, onko tilintarkastaja tai tilintarkastajayhteisö pätevä ja kykenevä esimerkiksi resurssien näkökulmasta suorittamaan kyseessä olevan toimeksiannon, pystytäänkö toimeksiannolle relevantteja eettisiä vaatimuksia noudattamaan ja onko asiakas rehellinen, sekä onko olosuhteita ilmennyt edellisissä tilintarkastuksissa, jotka antaisivat viitteitä olosuhteista, joiden johdosta asiakassuhdetta ei voitaisi jatkaa tai hyväksyä. (Halonen & Steiner 2009, 115-117.)

Hyväksymisen lisäksi tilintarkastajan tulee varmistua, että toimeksiannon eettiset ja riippumattomuusvaatimukset täyttyvät. Eettisillä vaatimuksilla tarkoitetaan jo aiemmin tässä työssä läpikäytyjä ammattieettisiä periaatteita eli rehellisyys, objektivisuus, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus, salassapitovelvollisuus ja ammatillinen käyttäytyminen. ISA 220.11:n mukaan tilintarkastaja ja tilintarkastusyhteisössä toimeksiannon johtaja on vastuussa siitä, että toimeksiantotiimi noudattaa eettisiä periaatteita. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että vastuussa olevan tulee olla koko toimeksiannon aikana tietoinen, jos eettisistä periaatteita ei noudateta havainnoimalla ja tarvittaessa hankkimalla lisäevidenssiä, jos mahdollisia periaatteita noudattamatta olemisia epäillään. Riippumattomuusvaatimusten noudattamisen varmentamista varten toimeksiannon johtajan tulee arvioida suhdetta toimeksiantoon tai tarkastuspalvelun tarjoavana ollessa tilintarkastusyhteisö, hankkia tarvittavat tiedot ja arvioida onko olemassa mahdollisia riippumattomuutta vaarantavia uhkia sekä ryhtyä relevantteihin toimenpiteisiin tällaisten uhkien alentamiseksi hyväksytylle tasolle tai poistamalla uhat kokonaan esimerkiksi toimeksiannosta luopumisella. (International Federation of Accountants (IFAC) 2009d.)

Tilintarkastajan tulee saavuttaa asiakkaan puolelta johdon ja hallinnon kanssa yhteisymmärrys toimeksiantoon liittyvistä ehdoista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että johdon ja hallinto sekä tilintarkastaja ymmärtävät toimeksiannon ehdot

samalla tavalla ja edellytykset tarkastuksen suorittamisella ovat olemassa. Edellytyksillä tarkoitetaan, että tilinpäätöstä laatiessaan johto on käyttänyt siinä hyväksyttävää tilinpäätösnormistoa, kumpikin osapuoli ymmärtää velvollisuutensa sekä että tilintarkastajalle annetaan pääsyn kaikkeen tarkastuksen kannalta relevanttiin informaatioon sekä oikeuden kommunikoida yhteisön henkilöiden kanssa, joilta tilintarkastaja katsoo saavansa relevanttia evidenssiä tarkastukseen. (Halonen & Steiner 2009, 122.)

Alustavien toimenpiteiden tarkoituksena on muodostaa käsitys toimeksiannon kohdalla olevista seikoista tai tapahtumista, joilla voi olla merkittävää vaikutusta koko tarkastuksen toteuttamiseen. Alustavat toimenpiteet auttavat tilintarkastajaa tunnistamaan esimerkiksi seikkoja, jotka voisivat vaikeuttaa tarkastuksen suunnittelua ja koko suorittamista. (Halonen & Steiner 2009, 115.)

3.2 Varsinaiset suunnittelutoimenpiteet

Alustavien toimenpiteiden jälkeen vielä ennen toteutusvaihetta tulee suunnitella itse tarkastus. Varsinaisen suunnittelun aikana tulee tarkastajan laatia kokonaisstrategia ja tilintarkastussuunnitelma. (Halonen & Steiner 2009, 124.)

Kuinka laaja suunnitteluvaihe on, riippuu paljolti siitä, onko asiakas uusi tilintarkastettava, minkä kokoinen yhteisö on ja kuinka monimutkaista sen toiminta on. Kaikki suunnittelutoimenpiteet ovat jatkuvia toimenpiteitä, jotka päivittyvät koko tarkastuksen ajan, jos esimerkiksi aineistotarkastuksessa havaitaan jotain, mikä on ristiriidassa kontrollitestauksen tulosten kanssa. (Tomperi 2018.)

3.3 Kohtuullinen varmuus ja olennaisuus

Tilintarkastuksessa ei ole täysin mahdollista tavoitella sataprosenttista varmuutta siitä, että tilinpäätös ei sisältäisi yhtään virhettä tai puutetta. Sen sijaan tarkoituksena on hankkia kohtuullinen varmuus siitä, ettei tilinpäätös sisällä olennaisia virheitä tai puutteita. Kohtuullinen varmuus on korkea varmuustaso, mutta ei ehdoton tae siitä, ettei tilinpäätös voisi sisältää yhtään virhettä tai puutetta. (Tomperi 2018.)

Virheellisyys on olennainen silloin, jos havaitut virheellisydet tilinpäätöksessä ovat yksittäisinä tai yhteismäärältään sellaisia, että voidaan olettaa niiden vaikuttavan ratkaisevasti tilinpäätöksen perusteella päätöksiä yhteisöön liittyen tehtävien tahojen päätöksiin. Tilintarkastajan tulee siis ottaa huomioon myös olennaisuusraja pienemmät havaitut virheellisydet. Havaittujen olennaisten virheellisyyksien käsittelyyn käytetään myös suurelta osin ammatillista harkintaa. Se, onko virhe/puute loppujen lopuksi olennainen, vaikka näin olisikin summan perusteella, riippuu myös virheellisyyden luonteesta ja sen vaikutuksesta tilinpäätökseen. Esimerkiksi jos yhteisöllä on virheellinen laskentaperiaate, joka toistuu kuukausittain. Tämä voi johtaa vuosittain virheelliseen tilinpäätökseen. (Tomperi 2018.)

Se, miten olennaisuus määritellään, perustuu tilintarkastajan ammatilliseen harkintaan. Tilintarkastajan tulee määritellä hyväksyttävä olennaisuusraja, jota sovelletaan mahdollisia virheellisyyksiä havaittaessa. Olennaisuuden määrittely auttaa esimerkiksi valitsemaan erät mitkä tulee tarkastaa. Olennaisuus voi päivittyä tarkastuksen aikana sekä toisaalta asia, joka jää alle olennaisuuden rajan voi olla luonteensa vuoksi olennainen esimerkiksi lähipiiritapahtumat. Lähipiiritapahtumat voivat olla hyvinkin ratkaisevia asioita tilinpäätöksen käyttäjille. (Halonen & Steiner 2009, 134.)

3.4 Riskien arviointi

Kohtuullisen varmuuden käsitteeseen sisältyy tietty riski, ettei annettu tilintarkastuskertomus ole välttämättä asianmukainen eli olemassa on aina tilintarkastusriski, jolla tarkoitetaan, että tilintarkastaja antaa tilintarkastuslausunnon, vaikka tilinpäätös sisältäisi olennaisia virheitä tai puutteita. Tilintarkastusriskit edelleen jaetaan kahteen erilaiseen riskeihin: olennaisten virheiden riskeihin ja havaitsemisriskeihin. (Halonen & Steiner 2009, 19.) Olennaisen virheen tai puutteen riski jaetaan vielä kahteen osaan: toiminta- ja kontrolliriskeihin. (Halonen & Steiner 2009, 46.)

Toimintariski tarkoittaa, että yhteisön tietyllä toiminnolla on luontainen alttius sisältää virhe tai puutteellisuus. Toimintariskejä voi olla esimerkiksi taantuva toi-

miala tai palkanlaskentaan liittyvä kohonnut riski virheeseen, jos yrityksellä maksetaan palkkoja usealle eri työehtosopimusten piiriin kuuluville palkansaajille. (Tomperi 2018.)

Kontrolliriskillä tarkoitetaan riskiä, ettei yhteisön oma sisäinen valvonta havaitse olennaista virheellisyyttä tai puutetta. Havaitsemisriski tarkoittaa puolestaan, ettei tilintarkastus havaitse olennaista virhettä tai puutetta. (Halonen & Steiner 2009, 46.)

Tilintarkastajan tulee tunnistaa toimeksiannossa olennaiset riskit ja vastata näihin hankkimalla tarkastuksen toteutusvaiheessa tarvittava määrä tilintarkastusevidenssiä. Riskeihin vastataan hankkimalla tilintarkastusevidenssiä assertio - ja tilinpäätöstasolla. Assertiot ovat kannanottoja ja niitä ovat: Täydellisyys, oikeellisuus, katko, olemassaolo, esiintyminen, luokittelu, ymmärrettävyys, oikeudet ja velvoitteet sekä arvostaminen ja kohdistaminen. (International Federation of Accountants (IFAC) 2009b.)

Täydellisyys vastaa siihen, että kaikki tapahtumat, velvollisuudet ja varat on kirjattu ja esitetään tilinpäätöksessä. Oikeellisuus vastaa, että kirjattuihin tapahtumiin liittyvät taustat ja luvut on kirjattu oikeanmääräisinä ja asianmukaisesti. Katko vastaa siihen, että tapahtumat on kirjattu oikealle tilikaudelle. Olemassaolo siihen, että varat, velat ja oma pääoma on ovat olemassa sekä että kirjatut tapahtumat ovat tosiallisesti tapahtuneet ja kuuluvat kyseessä olevalle yhteisölle. (International Federation of Accountants (IFAC) 2009b.)

Esiintyminen koskee sitä, että kirjatut tapahtumat ovat toteutuneet ja kuuluvat yhteisölle. Luokittelu vastaa siihen, että tapahtumat ovat kirjattu asianmukaisille tileille ja ymmärrettävyys siihen, että taloudellinen informaatio on ilmaistu selkeästi ja esitetty asianmukaisesti. Oikeudet ja velvoitteet siihen, että kyseessä olevalla yhteisöllä on hallussaan varat tai omistaa määräysvallan varoihin ja että velvollisuudet ovat yhteisön. Arvostaminen ja kohdistaminen taas vastaa siihen, että yhteisön varat, velat ja oma pääoma ovat esitettyinä tilinpäätöksessä oikeanmääräisesti ja muutoinkin asianmukaisesti. (International Federation of Accountants (IFAC) 2009b.)

Riskiarvio luo perustan koko tarkastukselle ja on myös jatkuva prosessi, joka voi päivittyä tarkastuksen aikana, jos olosuhteet muuttuvat tai arviota on tarve täydentää. Kun asiakas on uusi ja tilintarkastus tehdään kyseiselle toimeksiannolle ensimmäistä kertaa, tulee tilintarkastajan hankkia ymmärrys asiakkaasta ja sen toiminnasta. Käsitys tulee muodostaa asiakkaan sisäisestä valvonnasta sekä kontrollitoiminnoista. Käsitksen perusteella tulee tunnistaa riskit, joilla voi olla olennaista merkitystä tilinpäätökseen ja arvioida mitä vaikutuksia riskillä on tilinpäätökseen ja mihin kannanottoihin riski liittyy. Lisäksi tulee tunnistaa mitä tapahtua, jos riski toteutuu ja suunnitella riskiin liittyvään kontrolliin liittyen asianmukaiset tarkastustoimenpiteet eli miten tarkastuksessa aiotaan testata kontrollin tehokkuutta. Riskiarviossa tilintarkastajan tulee ammatillisin harkinnan mukaan arvioida myös, onko tunnistetuissa riskeissä merkittäviä riskejä. Merkittävän riskin mahdollisuutta tulee arvioida ainakin muun muassa silloin, jos kyseessä on riski, johon liittyy väärinkäytöksen mahdollisuus, kyseessä on monimutkainen kirjausketju tai lähipiiritapahtuma sekä jos kirjaukset ovat epätavanomaisia. (International Federation of Accountants (IFAC) 2009b.)

Tilintarkastajan tulee suunnitella tilintarkastus niin, että suoritettavat tarkastustoimenpiteet antavat riittävästi evidenssiä, jotta tilintarkastusriski saadaan hyväksyttävällä tasolle (Tomperi 2018).

3.4 Kokonaisstrategia ja tilintarkastussuunnitelma

Tilintarkastuksen ajoitus, laajuus määritetään suunnitteluvaiheessa tehtävällä tilintarkastuksen kokonaisstrategialla. ISA 300.8 mukaan tulee identifioida tilintarkastustoimeksiannon ominaisuudet ja tätä kautta määritellä tarkastuksen laajuuden. Tulee selvittää toimeksiannon raportoinnin tavoitteet, jotta varmistutaan oikeanaikaisesta raportoinnista sekä relevantista viestinnästä asiakkaalle. Tulee myös harkita tekijöitä, jotka ammatillisen harkinnan mukaan ovat merkittäviä, joihin tulee suunnata tarkastustiimin resursseja. Tulee myös harkita, onko alustavien suunnittelutoimenpiteiden toimenpiteiden tulokset tai aiempi kerätty tietämys asiakkaasta jotain sellaista, mikä tulisi ottaa huomioon tarkastuksessa. Lopuksi tulee myös selvittää toimeksiannon suorittamiseen tarvittavien resurssit (niiden luonne, laajuus ja ajoitus). (International Federation of Accountants (IFAC) 2009c.)

Kokonaisstrategian pohjalta voidaan laatia sitä tarkempi tilintarkastussuunnitelma. Suunnitelmassa määritellään yksityiskohtaisemmin suunniteltujen tarkastustoimenpiteiden luonne, ajoitus ja laajuus. Tilintarkastustoimenpiteiden suunnittelu jatkuu tilintarkastuksen aikana toimeksiantoa koskevan tilintarkastussuunnitelman kehittyessä. Sekä tarkastussuunnitelmaa että kokonaisstrategiaa päivitetään tarpeiden mukaan koko tarkastuksen ajan, jos olosuhteet niin vaativat. Esimerkiksi jos tarkastustiimin tietoisuuteen tulee odottamattomia olosuhteita yhteisössä tai jos jo tehdyn aineistotarkastuksen johdosta havaitaan, että siitä saatu evidenssi on ristiriidassa aiemman käsityksen kanssa yhteisön kontroleista. (Tomperi 2018.)

3.5 Hallinnon tarkastus

Hallinnon tarkastuksen päätavoitteena on arvioida kohdeyhtiön toiminnan lainmukaisuutta. Corporate governance eli hyvän hallintotapa liittyy tilintarkastuksen hallinnon tarkastukseen, sillä corporate governance koostuu säännöistä, joilla yhtiön vastuu, valta sekä varallisuus jaetaan sidosryhmien välillä. Osakeyhtiöiden kohdalla hallinnon toimintaa sääntelee myös hallituskoodit, joista esimerkkinä listaamattomien yhtiöiden hallinnointikoodi. (Ruuhonen 2020, 16.)

Hyvä hallintotapa ei kuitenkaan laajuutensa vuoksi ole lähtökohtaisesti kokonaisuudessaan tilintarkastuksen kohteena varsinkaan pienissä osakeyhtiöissä, sillä termi nimenomaan viittaa pörssiyritysten hallintotapoihin ja niiden yhtenäistämisen tavoitteeseen. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2021.)

Hallinnon tarkastuksen kannalta olennaisia lakeja ja säännöksiä ovat yhteisölait (esimerkkinä osakeyhtiölaki), kirjanpito- ja arvopaperipaperimarkkinalainsäädäntö ja soveltuvin osin myös verotusta koskevat säännökset. Hallinnon tarkastuksessa tarkoitus on varmistua siitä, että yhtiö on noudattanut edellä mainittuja lakeja ja säännöksiä. Tilintarkastajan tulee kiinnittää huomiota myös siihen, miten yhtiö yleisesti ottaenkin noudattaa lakeja sekä määräyksiä. Myös yhteisön yhtiöjärjestyksen, sääntöjen ja yhtiösopimusten noudattamista tarkastetaan hallinnon tarkastuksessa. (Tomperi 2018.)

Hallinnon tarkastuksessa käydään läpi yhtiön pöytäkirjat. Pöytäkirjoista tulee tarkastaa, että tehdyt päätökset on tehty lakien ja esimerkiksi yhtiöjärjestyksen mukaisesti sekä ne ovat numeroitu, päivätty, allekirjoitettu ja säilytetty asianmukaisesti. Mikäli yhtiössä on tehty tuntuvia päätöksiä, tulee näistä tehdyt päätökset sekä päätöksiin liittyvät taustaselvitykset ilmetä pöytäkirjoista. Näihin tietoihin voidaan palata jälkeenpäin, jos joudutaan arvioimaan johdon huolellisuutta. Pöytäkirjoissa tulisi siis aina olla maininnat päätöksistä, jotka liittyvät esimerkiksi muutoksiin yhtiöjärjestykseen, uusiin lainoihin/rahoitukseen tai uusiin merkittäviin sopimuksiin. (Tomperi 2018.)

Kaupparekisteriote ajantasaisuus tarkastetaan muun muassa hallitusten jäsenten, yhtiön y-tunnuksen ja kotipaikan, tilintarkastajaa sekä toimitusjohtajaa ja osakepääoman osalta. Jos yhtiö havaitsee yhtiön oman pääoman olevan negatiivinen, tästä tulee hallituksen tehdä viipymättä ilmoitus kaupparekisteriin. Sopimuksista taas käydään tarkastuksessa läpi uudet tai muutetut merkittävät sopimukset. Sopimuksista käydään läpi esimerkiksi se, onko ne allekirjoitettu asianmukaisesti ja sisältääkö sopimus sellaista tietoa, millä voi olla tarkastukseen vaikutusta. Yhtiön vakuutusturvan olemassaolo ja niiden riittävä kattavuus sekä vakuutuksiin liittyen mahdolliset yritysriisikoiden rasiustodistukset tarkastetaan usein myös. (Tomperi 2018.)

Yhtiöjärjestyksestä tarkastetaan, että sen tiedot ovat ajan tasalla. Lisäksi tarkastetaan, onko hallinto noudattanut yhtiöjärjестystä eli esimerkiksi onko yhtiökokous päättänyt asioista, joista sen tulee yhtiöjärjестyksen mukaan päättää. Yhtiöjärjестykseen liittyen tarkastetaan myös, onko hallitus ja toimitusjohtaja noudattaneet toiminnassaan yhtiöjärjестystä osakeyhtiölain ja yhtiökokouksien päätösten lisäksi. (Halonen & Steiner 2009, 428-429.)

3.6 Liikevaihdon tarkastus

Liikevaihdon tarkastuksen tavoitteet ovat varmistua myyntitulojen oikeellisuudesta ja katkosta. Jotta tuottojen oikeellisuudesta ja katkosta voidaan varmistua, tulee ensiksi tilintarkastajan hankkia käsitys yrityksen myyntitoiminnoista ja yrityksen sisäisestä valvonnasta. Tämän ymmärryksen perusteella tilintarkastajan tulee tunnistaa väärinkäytösriskit, jotka liikevaihtoon yrityksessä liittyvät. Väärin-

käytösriski voi johtua petoksesta tai virheestä. Yrityksen tulojen kirjaamiseen liittyy useimmiten riskit siitä, että tulouttaminen tapahtuu väärällä kaudella tai että kirjataan ei-olemassa olevia tuloja. Mitä enemmän johdolla on paineita tai kannustimia liittyen yrityksen suoriutumiseen liikevaihdon osalta, sitä suurempi riski liittyy petokseen. (Halonen & Steiner 2009, 291-300.)

Tilintarkastajan tulee hankkia käsitys asiakkaan liikevaihtovirroista, mitä ne ovat, mitä myydään ja kenelle. Lisäksi tulee ymmärtää myynnin piirteet, sillä näillä on vaikutusta toimintarisktiin. Tulee tunnistaa, minkälaisia kirjanpitokirjauksia myyntiin liittyy ja liittyykö asiakkaan myyntitapahtumiin monimutkaisuutta, esimerkiksi minkälaisia maksuaikajärjestelyitä on käytössä tai onko esimerkiksi vientiä korkean riskin maihin. Lisäksi tulee hankkia käsitys myynnin kirjausketjusta, eli tilaus-laskutus-ketjusta, joka päättyy lopulta maksusuoritukseen. Tähän liittyen käsitys tulee hankkia myös myyntiin liittyvistä asiakkaalla käytössä olevista eri järjestelmistä ja prosesseista, kuten mihin ja mitä tietoa järjestelmään tietoja syötetään, kenen toimesta ja miten kirjauksien hyväksynät toimivat. Tärkeää on myös ymmärtää, tapahtuvatko kirjaukset automaattisesti vai liittyykö niihin manuaalisia kirjauksia. (Halonen & Steiner 2009, 292.)

Liikevaihdon aineistotarkastuksessa evidenssiä tulojen oikeellisuudesta saadaan suorittamalla yksityiskohtaista testausta yrityksen myyntitapahtumiin. Testauksessa tilintarkastaja valitsee tarkastuksen otokseen tietyn määrän myyntitapahtumia ja nämä täsmäytetään taustamateriaaliin. Käytännössä tämä tarkoittaa yleensä sitä, että tarkastetaan, että myyntilaskun tiedot täsmäävät tilaukselle ja toimitukselle sekä maksusuoritukseen. Testauksessa katsotaan myös, että myynti kuuluu tosiasiallisesti yritykselle. Myyntitapahtumien lisäksi tarkastetaan hyvityslaskuja tilikaudelta. Tässä tulee kiinnittää huomiota, ovatko hyvityslaskut muodostettu asianmukaisista syistä ja etteivät hyvityslaskut anna viitettä siitä, että hinnoittelussa tai toimituksessa olisi virheellisyyksiä. (Halonen & Steiner 2009, 315.)

Toinen tärkeä tarkastuskohde liikevaihdon tarkastuksessa on katkon tarkastus. Tilintarkastajan tulee muodostaa käsitys asiakkaan laskuttamisen prosessista. Yhteisöissä tulisi olla asianmukaiset menettelytavat sille, että myynnit kirjataan kirjanpitoon oikealle kaudelle. Käytännössä tilintarkastaja tarkastaa katkon ajan

myyntilaskuja toimitusasiakirjoille, ja täten varmistetaan siitä, että tarkastukseen valikoidut myyntitapahtumat ovat kirjattuina oikealle tilikaudelle. (Halonen & Steiner 2009, 315-316.)

Liikevaihdon tarkastukseen kuuluu myös myyntisaamisten tarkastus. Kirjanpitolain (1336/1997) mukaan saamiset tulee arvostaa tilinpäätökseen tilinpäätöshetken nimellisarvoon, mutta enintään niiden todennäköiseen arvoonsa. Saamisten täsmäytyksen reskontraan lisäksi myyntisaamisten tarkastuksessa tarkastetaan ainakin saatavien ikäjakaumaa ja erääntyneisyyttä. Luottotappiot tulee kirjata viimeistään tilinpäätökseen, joten tarkastuksessa katsotaan, onko saatavien joukossa sellaisia saamisia, joiden kohdalla olisi syytä epäillä luottotappiota. Mahdolliset luottotappiot tulee kirjata myös viimeistään tilinpäätökseen. (Tomperi 2018.)

3.7 Ostojen tarkastus

Ostotoimintojen tarkastamisen päätavoite on varmistua, että yhteisön maksamat ja menoiksi kirjaamat ostot, ovat nimenomaan yhteisön vastaanottamia palveluita ja tavaroita sekä että kyseiset ostot perustuvat yhteisön toimintaan (Tomperi 2018).

Myös ostojen tarkastuksessa tulee tilintarkastajan hankkia ensin käsitys ostojen toiminta- ja kirjausketjuista sekä yleensäkin yrityksen ostotoimintojen piirteistä ja esimerkiksi liittykö niihin monimutkaisia kanava- tai ostotapoja tai myyjän kanssa sovittuja maksujärjestelyitä. Ymmärryksen perusteella voidaan määrittää minkä tason toimintariski yrityksen ostotoimintoihin liittyy. Ymmärrys täytyy hankkia myös asiakkaalla käytössä olevista järjestelmistä ja siitä, miten niiden käyttö käytännössä toimii; mitä tietoja kuhunkin järjestelmään syötetään, onko syötöt automaattisia vai manuaalisia, kuka niitä tekee ja kuka ne lopulta hyväksyvät. (Halonen & Steiner 2009, 323.)

Ostojen toimintaketjun tarkastuksessa kiinnitetään huomiota yhteisön sisäisen valvonnan toimivuuteen, esimerkiksi vaarallisten työyhdistelmien tunnistamisella. Sama henkilö ei saisi olla esimerkiksi vastuussa ostojen tilaamisesta ja maksamisesta. Käytännössä pienissä asiakkaissa vaarallisia työyhdistelmiä on vaikea

ainakin täysin välttää. Tässä tapauksessa tarkastusta kohdistetaan yksittäisten tapahtumien tarkastamiseen. (Tomperi 2018.)

Ostolaskujen tarkastuksessa kiinnitetään tarkastuksessa huomiota siihen, onko kulu luokiteltu oikein, täsmääkö vastaanotettu tavara tai palvelu siihen liittyvään laskuun ja onko lasku asianmukaisesti asiatarkastettu ja hyväksytty. Ostoreskontra tulee myös täsmäyttää pääkirjalle. Ostot tarkastetaan aineistotarkastuksen lisäksi myös analyttisesti. Analyttisessä verrataan ostoihin liittyviä lukuja vertailukauden lukuihin, joskus myös budjetoituihin lukuihin. Ostojen analyttistä tarkastusta voidaan käyttää hyödyksi myös tarkastuksen suunnittelussa. Tilien muutoksia käydään läpi ja olennaisten saldojen tai olennaisten muutoksien tilien kohdalla tulisi kommentoida tarkemmin, mistä muutokset johtuvat. Jos muutoksien tekijöitä ei yhtiön toiminnan tuntemuksen pohjalta voida tarkastuksessa selittää, tulee ne keskustella läpi relevantin henkilön kanssa asiakasyrityksestä ja selvittää näin syyt muutoksiin. (Tomperi 2018.)

3.8 Palkkojen tarkastus

Tilintarkastuksessa tarkastetaan, että yhteisössä maksetaan palkat sovittujen perusteiden mukaan ja että yhteisön palkkojen perusteella määräytyvät sosiaalivakuutusten maksut maksetaan oikein. Näitä maksuja on mm. työeläke-, työttömyys- ja tapaturmavakuutusmaksut. Tarkoitus on varmistua siitä, että kirjanpitoon kirjatut maksetut palkat ja henkilösivukulut on maksettu oikeaan aikaan ja oikean määräisinä ja että palkkoihin liittyvä vuosi-ilmoitus on tehty ajallaan. Myös palkanlaskennan tarkastamiseen kuuluu vaarallisten työyhdistelmien muodostumisten selvittäminen, esimerkiksi yleisesti ottaen palkkojen maksuunpanemisen hoitaa eri henkilö kuin palkanlaskennan. Sisäisen valvontaan liittyen tilintarkastajan tulisikin selvittää palkkahallinnon prosessit, esimerkiksi työtehtävien vastuiden jaot. Yhteisöllä tulisi olla määriteltynä periaatteet siitä, kuka yrityksessä on vastuussa esimerkiksi työsopimuksista tai palkkojen määrittämisessä. (Halonen & Steiner 2009, 371-382.)

Tapahtumatietojen tarkastuksessa käydään taas läpi kuukausi- ja tuntipalkkojen määräytymiset. Kuukausipalkat pysyvät yleensä samoina, ja niiden muutoksiin tarvitaan usein hyväksymismenettelyitä. Tuntipalkkojen osalta tulee tuntitietojen

olla asianmukaisesti kerätty ja riittävästi eritelty, esimerkiksi ylitöiden osalta. (Tomperi 2018.)

Perustietojen tarkastus kuuluu myös tilintarkastuksessa palkanlaskennan tarkastukseen. Tässä voidaan tarkastaa se, että palkkaa on maksettu vain niille henkilöille, jotka kuuluvat henkilökuntaan ja ovat tosiasiallisesti työn suorittaneet. Kaikista työntekijöistä tulee olla kirjattuna yrityksessä henkilörekisteriin tarvittavat tiedot palkanmaksuun, eli henkilötunnus, pankkitilitiedot ja työtehtävät. Työsuhteen päättymisen kohdalla tulisi yrityksellä olla toimintamalli käytössä, jotta tieto suhteen päättymisestä kulkee palkanlaskentaan ajallaan, eikä asiatonta palkanmaksua ehdi tapahtumaan. (Tomperi 2018.) Taulukossa 1 on esitetty palkkoihin liittyviä mahdollisia virheellisyyksiä, niihin liittyvät kontrollit sekä miten näitä kontrollien toimivuutta voidaan tilintarkastuksessa testata.

Taulukko 1. Palkkojen tilintarkastus (Halonen & Steiner 2009, 375)

Kannanotto	Mahdollinen virheellisyys	Kontrolli	Kontrollin testaaminen
Tapahtuminen	Maksut kuvitteellisille henkilöille	Tehtävien eriyttäminen	Havainnoidaan ja arvioidaan, ovatko tehtävät eriytetty asianmukaisesti.
	Maksut henkilöille, joiden työsuhteet ovat päättyneet	Asianmukainen henkilörekisteritietojen ylläpito	Käydään läpi henkilörekisterin tietoja ja testataan, ettei työsuhteensa päättäneille henkilöille ole maksettu palkkoja.
	Maksut palveluksessa oleville henkilöille, jotka eivät ole tehneet työtä	Liiketoimintayksiköt ilmoittavat HR:lle muutokset työntekijän asemassa, palkoissa ja muissa henkilöstöeduissa.	Käydään läpi ja testataan asiakkaan noudattamat menettelytavat työntekijän henkilörekisteritietojen muuttamiseksi. Mikäli käytössä on tietojärjestelmä, tutkitaan sen sovelluskontrollit.
		Käytössä kellokortit työajan rekisteröimiseksi	Havainnoidaan kellokorttien käyttöä
		Työaikaseurantatietojen valvonta ja niiden hyväksyntä	Tarkastetaan, että hyväksyminen ilmenee työaikaseurantatiedoista.
		Palkkaa maksetaan vain sellaisille henkilöille, joilla on voimassaoleva henkilönnumero.	Käydään läpi ja testataan asiakkaan noudattamat menettelytavat henkilönnumeroiden avaamisessa ja poistamisessa. Mikäli käytössä on tietojärjestelmä, tutkitaan sen sovelluskontrollit.
		Palkkabudjettien käyttö palkkojen valvonnassa	Käydään läpi asiakkaan noudattamat menettelytavat budjetoinnissa.

Vuosi-ilmoituksiin kirjanpidon maksettujen palkkojen täsmäyttämällä tilintarkastaja voi esimerkiksi havaita eroja palkkojen odotusarvoon ja tarvittaessa selvittää tätä kautta, onko palkat maksettu perusteiden mukaisesti. Palkanlaskennan on seurattava jokaisen työntekijän vuosilomapäivien määriä, pidettyjen ja pitämättömien päivien osalta. Tähän kiinnitetään myös tilintarkastuksessa huomiota. (Tomperi 2018.)

3.9 Vaihto-omaisuuden tarkastus

Kaupan alan yrityksissä tai valmistusta harjoittavassa yrityksessä vaihto-omaisuus useimmiten on yksi olennaisimmista eristä, joka tulee tarkastaa. Vaihto-omaisuuden kohdalla tilintarkastajan tulee varmistua siitä, että varaston määrä on oikein tilinpäätöksessä sekä että varasto on arvostettu oikein. (Halonen & Steiner 2009, 347.)

Vaihto-omaisuuden arvostuksessa tilinpäätökseen noudatetaan alimman arvon periaatetta. Vaihto-omaisuuden hankintameno aktivoidaan normaalisti taseeseen tilinpäätöksessä. Tässä tulee kuitenkin arvioida, mikä tavaroiden todennäköinen myyntihinta tai hankintameno on. Jos tämä on todennäköisesti alkupeleistä hankintamenoa alempi, tulisi vaihto-omaisuus arvostaa tilinpäätökseen todennäköisen myynti- tai hankintamenon mukaan ja erotus kirjataan tilikaudelle kuluksi. (Kirjanpitolaki 1336/1997.)

ISA 501:n mukaan tilintarkastajan tulee hankkia tarvittava määrä tilintarkastusevidenssiä asiakkaan varaston olemassaolosta ja kunnosta osallistumalla fyysisesti inventaarilaskentaan. Inventaarilaskentoja tehdään joko vuosittain, jolloin koko varasto lasketaan kerralla kokonaisuudessaan tai kiertävinä, jolloin laskentoja on useita tilikauden aikana. Varasto on inventoitava säännöllisesti, kaikki nimikkeet tulee inventoida vähintään kerran vuodessa. Yrityksessä voi olla käytössä joko kiertävä inventointi, jota tehdään pitkin vuotta. Tässä tapauksessa varaston määriä verrataan varastojärjestelmän saldoon. Tilintarkastuksessa jatkuvan inventoinnin tarkastukseen kuuluu myös havainnoida asiakkaan laskentatapoja. (International Federation of Accountants (IFAC) 2009a.)

Varaston inventointiin fyysisesti osallistumisen tarkoituksena on saada evidenssiä varaston olemassaolosta, kaikki vaihto-omaisuus on sisällytetty tilinpäätökseen oikein arvostettuna. Tavoitteena on myös havainnoida ja saada evidenssiä vaihto-omaisuuden kuranttiudesta ja siitä, miten yritys käsittelee epäkurantteja tuotteita. (International Federation of Accountants (IFAC) 2009a.)

Jos asiakkaalla on varastoituna vaihto-omaisuutta muuallakin kuin omissa tiloissa ja tämä kolmannen osapuolen hallussa oleva varaston arvo on olennainen tarkastuksen kannalta, tulee ISA 501:n mukaan tilintarkastuksen hankkia tarvittava määrä tilintarkastusevidenssiä varaston olemassaolosta ja kunnosta. Kolmannen osapuolelta pyydetään vahvistukset varastossa olevasta vaihto-omaisuudesta esimerkiksi tilinpäätöshetkeltä. Joissain tilanteissa ei kyseistä vahvistusta vastaanoteta, ja tällöin tulee toimittaa vaihtoehtoisia toimenpiteitä, jotta tarvittava tilintarkastusevidenssi saavutetaan. Vaihtoehtoisia toimenpiteitä on esimerkiksi osallistuminen fyysisesti kolmannen osapuolen inventaarilaskentaan. (International Federation of Accountants (IFAC) 2009a.)

Vaihto-omaisuuden katkon tarkastuksessa tulee ymmärtää asiakkaalla käytössä olevat prosessit liittyen varaston käsittelyyn. Ymmärrys tulee hankkia siis siitä, miten yhtiössä käsitellään tavaran tai palvelun lähettämistä ja vastaanottamista tilinpäätöshetkellä. Tämän ymmärryksen perusteella voidaan määrittää oikea aika- ja sille, kuinka pitkältä aikaväliltä ennen ja jälkeen tilinpäätöshetken katsotaan tarpeelliseksi tehdä tarkastusta. (International Federation of Accountants (IFAC) 2009a.)

On tärkeää saada käsitys myös siitä, millä tavoin asiakas varmistaa, että tilinpäätökseen tulee sisällytettyä ainoastaan kyseiselle tilikaudelle kuuluva vaihto-omaisuus eikä sitä lasketa esimerkiksi kahteen kertaan. Katkon tarkastuksessa voidaan tarkastaa ovatko tilinpäätöshetken viimeiset vastaanotot ja lähetykset kirjattu oikealle kaudelle varastoon ja asianmukaisesti kirjanpitoon ja reskontraan. (Halonen & Steiner 2009, 365-366.)

3.10 Käyttöomaisuuden tarkastus

Jos yhtiön omistuksessa on kuluva käyttöomaisuutta rakennuksia, koneita, kalustoa ja patenteja ovat nämäkin yleensä olennaisia tarkastuksen kannalta, joten

näistä hyödykkeistä niiden käyttöiän aikana tehdyt poistot, lisäykset ja vähennykset tarkastetaan. Kirjanpitolain pääsääntönä on tehdä suunnitelman mukaisia poistoja. Poistotapa voi olla tasa- tai menojäännöspoisto. Tasapoistossa poiston määrä on aina vakio, jokin prosenttimäärä vuodessa, joka kirjataan tilikaudella kuluksi. Menojäännöspoistot ovat varsinkin pienten ja keksisuurten yritysten kirjanpidossa yleisesti käytetty poistotapa. Tässä tapauksessa poistojen määrä alenee aina vuosi vuodelta hankintamenon, josta poisto kirjataan, vähentyessä. Poistotavan valinta riippuu hyödykkeen tulonmuodostumisen ajallisesta odotuksesta, jos hyödykkeen uskotaan tuottavan tuloa yritykselle enemmän käyttövuosien alkupuolella, tulee menojäännöspoisto yleensä kyseeseen. (Ojala 2006.)

Kulumattomaksi käyttöomaisuudeksi luetaan maa-alueet, arvopaperit sekä muut vastaavat hyödykkeet. Myös taide-esineiden on oikeuskäytännössä useimmiten katsottu olevan kulumattomia hyödykkeitä eikä näistä tehdä kirjanpidossa poistoja. (Ojala 2006.) Poistojen kohdalla tulisi varmistua siitä, ettei esimerkiksi varistorakennuksesta tehdyt poistot ylitä EVL:n eli elinkeinoverolain maksimimäärää, joka on 7 % menojäännöksestä (Laki elinkeinotulon verottamisesta 360/1968.)

3.11 Rahoituksen tarkastus

Yrityksen rahoitustoiminnoilla tarkoitetaan yrityksen kassatoimintoja, lainoja sekä omaa pääomaa. Kassatoiminnot koostuvat käteisrahasta, sijoituksista ja pankkiliikillä olevasta varallisuudesta. Kassatoimintojen tarkastuksessa toimenpiteitä voi se, että pankeilta saatuihin saldovahvistuksiin täsmätään kirjanpidon tilien saldot sekä tiliotteiden otot ja panot voidaan lisäksi täsmäyttää kirjanpitoon tietyltä hetkeltä. (Halonen & Steiner 2009, 381-384.)

Vaikka lainatapahtumia on yrityksillä useimmiten kappalemäärällisesti vähän, summiltaan ne ovat yleensä olennaisia. Joten lainoihin liittyvät virheellisyydet usein olisivat olennaisia tilinpäätöksen kannalta. Jo suunnitteluvaiheessa tilintarkastajan tulee hankkia ymmärrys siitä, miten asiakassyhtiö on rahoitettu, esimerkiksi minkälaisia lainasopimuksia asiakkaalla on. Lainojen tarkastus käytännössä on suoraviivaista, mutta ainakin pitkäaikaisiin lainoihin voi liittyä paljon ehtoja, jol-

loin on tärkeää varmistua tarkastuksessa siitä, että tilinpäätöksessä tiedot on esitetty oikein ja kaikki relevantti tieto on ylipäättään esitetty. (Halonen & Steiner 2009, 382.)

Oman pääoman tarkastus on varsinkin pienissä listaamattomissa yhtiöissä myös yksinkertaisesta, sillä oman pääoman tileillä kirjataan useimmiten vain tilikauden tulos ja mahdollinen osingonjako. Tarkastustoimenpiteiksi riittää osingonjaon täsmäytys yhtiökokouksen päätökseen. (Halonen & Steiner 2009, 383.)

3.12 Tilinpäätöksen läpikäynti

Tilintarkastukseen kuuluu myös tilinpäätöksen läpikäynti, jonka tarkoituksena on varmistua siitä, että yhtiön tilinpäätös antaa oikeat ja riittävät tiedot tuloksesta sekä taloudellisesta tilasta sekä että tilinpäätöksen laadinnassa on noudatettu voimassa olevia relevantteja säännöksiä. (Halonen & Steiner 2009, 387.)

On myös varmistuttava siitä, että tilinpäätöksen luvut ja muut tiedot on laadittu kirjanpidon tietojen pohjalta. Liiketapahtumien, kirjausten ja taustadokumentation väliset suhteet on pystyttävä todentamaan selkeästi. (Tomperi 2018.) Kirjanpitolain (1997/1336) mukaan kustakin taseen, tuloslaskelman ja rahoituslaskelman erästä on esitettävä vertailukauden tieto eli edellisen tilikauden tieto.

Kirjanpitolain (1997/1336) mukaan tilinpäätöksen tulee sisältää myös:

- 1) tilinpäätöspäivän taloudellista asemaa kuvaava tase
- 2) tuloksen muodostumista kuvaa tuloslaskelma
- 3) varojen hankintaa ja niiden käyttöä selvittävä rahoituslaskelma (ei vaadita pieniltä kirjanpitovelvollisilta)
- 4) taseen, tuloslaskelman ja rahoituslaskelman liitetiedot

Suuryrityksissä tai yleisen edun kannalta merkittävässä yhteisöissä laaditaan rahoituslaskelma, joka kuvaa mistä lähteistä yhtiön raha on kertynyt esimerkiksi lainarahoitus ja mihin rahaa on käytetty. Mikro- ja pienyrityksien ei tarvitse laatia rahoituslaskelmaa. (Kirjanpitolaki 1336/1997.) Tilintarkastajan tulee arvioida ra-

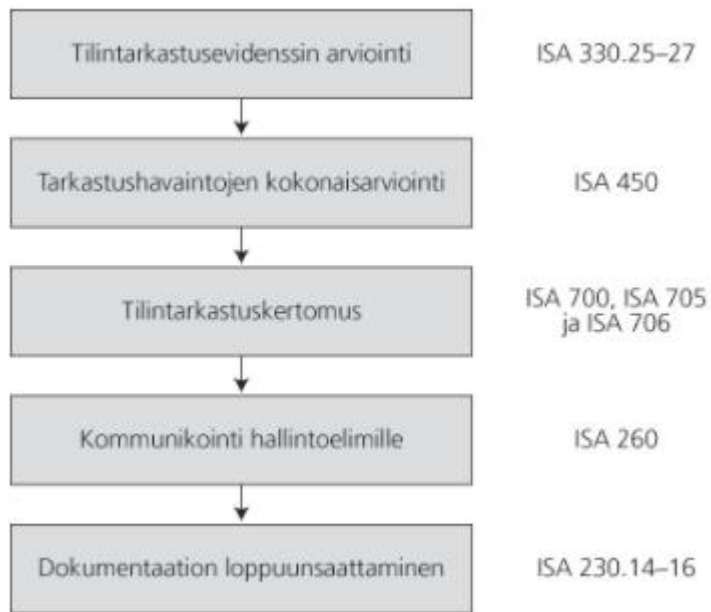
havirtojen tarkastuksessa sitä, että perustuuko laskelmassa esitetty tieto asianmukaisiin oletuksiin sekä tehdä vertailua edellisten tilikausien ennusteita toteutumiin ja juuri päättyneen tilikauden ennusteita lopullisiin lukuihin. (Tomperi 2018.)

Kirjanpitolain (1336/1997) mukaan mikroyritykset eivät ole velvollisia laatimaan toimintakertomusta. Yrityksen tulisi kuitenkin tilinpäätöksessään esittää vastaavat tiedot liitetietoina, jos se on tarpeen oikean ja riittävän kuvan saamiseksi yrityksestä.

3.13 Päättämisvaiheen raportointi

Tilintarkastuksen päättämisvaiheessa tehdään loppuvaiheen analyttinen tarkastus ja arvioidaan tarkastushavaintojen korjaamattomien virheellisyyksien vaikutuksia lausuntoon, joka aiotaan antaa. Tulee myös täyttää tilinpäätöksen läpikäynnin yhteydessä tarkastuksen muistilista (tsekkilista), jotta varmistutaan siitä, että kaikki tarpeellinen tieto on esitetty tilinpäätöksessä asianmukaisesti. Päättämisvaiheen aikana myös kommunikoidaan tarkastuksen havainnot asiakkaalle. (Halonen & Steiner 2009, 442.)

Myös tilinpäätöspäivän jälkeisiä tapahtumia tulee arvioida, onko niillä merkitystä juuri päättyneen tilikauden tilinpäätökseen. Tarkastuksen loppuvaiheessa hankitaan myös yrityksen johdolta vahvistusilmoituskirje asiakkaalta. (Halonen & Steiner 2009, 442.) Vahvistuksessa kyseessä olevan tilikauden osalta yhteisön johto vahvistaa, että esimerkiksi on antanut tilintarkastajille täydelliset tiedot. Vahvistuskirje tulee hankkia johdolta mahdollisimman lähellä kertomuksen antamispäivää. (Halonen & Steiner 2009, 389.) Kuvio 3 esittää päättämisvaiheen tapahtumien kulkua:

Kuvio 3. Tilintarkastusprosessi käytännössä (Halonen & Steiner 2009, 441)

3.14 Tilintarkastuskertomus

Suoritetusta tilintarkastuksesta annetaan lopuksi päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus. Kertomus tulee antaa jokaiselta tarkastuksen kohteena olleelta tilikaudelta erikseen. Tilinpäätös, josta kertomus annetaan, tulee olla selvästi yksilöitynä ja kertomuksessa tulee olla myös maininta siitä, mitä tilinpäätöissäänöstöä tilinpäätöksen luomisessa on noudatettu. (Tilintarkastuslaki 1141/2015.)

Olennessa elementti kertomuksessa on lausunto siitä, antavatko yhteisön tilinpäätös sekä mahdollinen toimintakertomus oikeat ja riittävät tiedot yhteisön toiminnan taloudellisesta asemasta ja tuloksesta. Lausunto on joko vakiomuotoinen, ehdollinen tai kielteinen. Mikäli jostain syystä tilintarkastaja ei lausuntoa anna, tulee tästäkin ilmoittaa tilintarkastuskertomuksessa perusteluineen. (Tomperi 2018.)

Vakiomuotoinen lausunto annetaan, jos tilinpäätös antaa oikeat ja riittävän kuvan yhteisön taloudellisesta asemasta ja tuloksesta sekä täyttää lakisääteiset vaatimukset eikä tilinpäätöksessä ole havaittu mitään olennaisia virheellisyyksiä. Jos sen sijaan mukautettu lausunto tulee antaa, jos tilinpäätös sisältää tilintarkastuksen johdosta havaittuja virheellisyyksiä, jotka yhdessä tai yksinään muodostavat

olennaisen virheellisuuden tai jos tilintarkastuksessa ei pystytä hankkimaan riittävästi evidenssiä, jotka tukisivat vakiomuotoisen lausunnon vaatimuksia. Jos tarkastuksessa havaitaan olennaisia ja laajalle ulottuvia virheellisyyksiä, tulisi antaa kielteinen lausunto (Tomperi 2018).

Tilintarkastuskertomus on julkinen asiakirja, joka liitetään rekisteröitävän tilinpäätökseen oheen. Kertomus luovutetaan yhteisön hallitukselle tai vastaavalle viimeistään kaksi viikkoa ennen kokousta, jossa kyseessä oleva tilinpäätös on tarkoitus esittää vahvistettavaksi. (Tomperi 2018.)

4 CASE-ESIMERKKI NUMERO OY:N TILINTARKASTUKSESTA

Case yhtiö on pirkanmaalainen Numero Oy, joka myy taloushallintopalveluita. Taloushallintopalvelut laskutetaan sopimuksen mukaan, toteutuneiden tehtyjen työtuntien perusteella. Laskutus tapahtuu pääsääntöisesti kuukauden lopussa. Case yhtiön tilintarkastus alkoi ensin tilintarkastajan arviolla toimeksiannon riippumattomuus- ja esteellisyystoimenpiteillä. Tämän jälkeen muodostetaan tilintarkastusstrategia ja -suunnitelma, tässä kohtaa laadittiin riskiarviointi.

Olenaisuus määritellään myös tarkastuksen alussa. Case yhtiön kohdalla olenaisuus laskettiin taseen loppusummasta, sillä yhtiön tulos oli laskenut verrattuna viime tilikauteen, joten tilikauden tuloksesta ei olisi saatu laskettua järkevää olenaisuusrajaa.

Yhtiö toimii sijoitusyhtiönä, jolloin sijoitusten arvostus on merkittävä tekijä. Rahoitusomaisuusarvopapereissa olisi tullut havaintoja, jos ne eivät olisi täsmänneet pankin vahvistuksiin tai niitä ei olisi arvostettu taseella hankintamenoon tai alempaan käypään arvoon.

Numero Oy:n kohdalla ei havaittu riskejä tilinpäätöserä- tai kannanottotasolla, mutta kuten yleensä kaikissa pienemmissä yhtiöissä, myös case-yhtiössä on havaittu vaarallisia työyhdistelmiä. Vaaralliset työyhdistelmät ovat yleisiä pienissä yhtiöissä, joissa työskentelee vain muutamia henkilöitä myös hallinnollisissa tehtävissä. Mahdollisuudet työtehtävien eriyttämiseen ovat rajoitetut. Pienissä yhtiöissä on harvoin mahdollisista tai edes järkevää olla käytössä kontrolleja, kuten eriyttää ostolaskujen hyväksyjä ja maksuun laittaja. Numero Oy:n kohdalla onkin katsottu riittävinä kontrolleina sitä, että omistajayrittäjä johtaa ja seuraa tiiviisti liiketoimintaa, kassaa, saamisia sekä liikevaihtoa. Esimerkiksi pankkitäsmäytykset tehdään yhtiössä kuukausittain.

Yhtiön kohdalla väärinkäytösriskin katsotaan liittyvän katkoon ja tähän kohdistetaan aineistotarkastusta. Tilikauden aikana kirjattuun liikevaihtoon ei taas nähdä liittyvän väärinkäytösriskiä. Lähtökohtaisesti kaikkiin yhtiöihin kohdistuu väärinkäytösriski, eli riski siitä, että yhtiön johto ohittaa kontrollit. Väärinkäytösriskiin

koskien toteutettiin muistiokirjausten tarkastus. Yhtiön kohdalla katsottiin, että tilikauden viimeinen kuukausi oli riittävä aika muistioiden tarkastukselle ja tarkastukseen yleensä valitaan manuaalisesti tehdyt muistiokirjaukset.

Epätavallisia muistiovientejä voi olla muun muassa tasasummat, ei hyväksytyt viennit, epätavalliset kirjanpitotiliyhdistelmät viennille, myöhemmin peruutetut viennit, riittämättömät selitykset vienneille tai jos kirjaus on esimerkiksi tehty ainoastaan selitteellä "peruutus". Edellä mainittujen luonteiset kirjaukset voisivat johtaa havaintoihin.

Itse tarkastustoimenpiteissä tehtiin myös pääkirjan testaus, jossa varmistutaan sen täydellisyydestä. Pääkirjan saldoja täsmätään taseen ja tuloslaskelman saldoihiin. Myös yhtiön rahat ja pankkisaamiset tarkastettiin. Case yhtiöllä on käytössään vain kaksi pankkitiliä ja näiden kirjanpidon saldot täsmäytettiin pankeilta saamiin vahvistuksiin. Yhtiö on vakavarainen, eikä sillä ole ollenkaan lainaa, joten lainaan ei kohdistettu tarkastustoimenpiteitä.

Hyvissä ajoin ennen tarkastusta asiakkaalta oli pyydetty myös hallinnon pöytäkirjat, joita ei valmiiksi löytynyt kirjanpito-ohjelmasta, jonne tilintarkastajalle avattiin tarkastuksen ajaksi oikeudet. Hallinnon tarkastuksessa hallituksen ja yhtiökokouksen pöytäkirjat luettiin ja dokumentoitiin niistä tehdyt päätökset sekä muut merkittävät tapahtumat, esimerkiksi hallituksen valinta. Havainnoiksi voisi nousta esimerkiksi, jos pöytäkirjoja ei olisi juoksevasti numeroitu tai ne olisi puutteellisesti allekirjoitettu. Hallinnon tarkastuksen työpaperissa tarkastettiin myös oikeudelliset kulut. Oikeudellisten kulujen tarkastuksessa tarkastettiin, onko kirjanpidossa tilejä, jotka viittaisivat oikeudellisiin kuluihin ja sitä kautta mahdollisiin riitaasioihin. Tässä yhteydessä myös tiedusteltiin asiakkaalta, onko tietoa oikeudenkäynneistä tai muista oikeudellisista vaateista.

Seuraavaksi aloitettiin liikevaihdon tarkastus. Yhtiöllä on vain yksi liikevaihtovirta, taloushallintopalveluveloitukset. Myyntitapahtumia tarkastettiin myyntilaskulle sekä maksusuoritukselle. Virheenä olisi pidetty, jos myyntitapahtuma ei olisi kuulunut yritykselle, se olisi kirjattu väärälle kaudelle tai väärän määräisenä. Liikevaihdon tarkastukseen kuului myös katkon tarkastus, jolloin tarkastettiin laskun kautta, että tapahtuma on kirjattu kirjanpitoon oikealle kaudelle. Liikevaihdon tarkastuksessa ei tullut havaintoja. Havaintoja olisi esimerkiksi se, jos katkon

tarkastuksessa olisi havaittu myyntejä, jotka on tuloutettu liikevaihtoon, vaikka ne kuuluisivat vasta seuraavalle tilikaudelle.

Yhtiön kaikki saamiset sisältäen myös myyntisaamiset sekä velat olivat alle olennaisuusrajan, joten näille erille ei kohdistettu tarkastusta. Ostoveloidelle tehtiin kuitenkin mahdollisten kirjaamattomien velkojen tarkastus. Tässä varmistuttiin, ettei tilinpäätöksestä puutu velkoja, jotka kuuluisivat juuri päättyneelle tilikaudelle. Myös henkilöstökulut tarkastettiin, sillä niiden saldot ylittivät olennaisuuden. Henkilöstökulut tarkastettiin analyyttisesti, luomalla ensimmäiseksi raja-arvo, jonka ylittävät erot selvitetään sekä odotusarvo palkoille sekä sosiaaliturvalle ja vertaamalla tätä toteumaan. Mahdollisille raja-arvon ylittäville eroille tulisi saada riittävä selvitys. Myös liiketoiminnan muille kuluille kohdistettiin aineistotarkastusta. Aineistotarkastuksessa tarkastettiin, perustuuko kirjaus laskuun ja onko kulu luokiteltu kirjanpidossa oikein. Jos kulu on kirjattu virheellisesti esimerkiksi materiaaleihin ja palveluihin voi se johtaa siihen, että tilinpäätös ei anna oikeaa kuvaa muuttuvien ja kiinteiden kulujen osalta.

Tarkastuksiin sisällytetään usein myös jokin yllätyksellinen toimenpide ja case yhtiön kohdalla se oli pankkitilin täsmäytys. Pankkitilin täsmäytyksessä täsmättiin tiliotteelta koko tilikauden otot ja panot kirjanpidon pankkitilin debet- ja kreditvienteihin ottaen pääkirjan alkusaldo huomioon. Jos ottoja olisi tiliotteella enemmän olisi se ollut viite pääkirjanpidon ulkopuolisista vienneistä, joka tulisi selvittää asiakkaan kanssa.

Tilinpäätöksen läpikäynnissä havaittiin, että osingonjaon ehdotuksessa oli jäänyt viime tilikauden aikaisia lukuja. Asiakas korjasi tämän ja muita havaintoja tilinpäätöksessä ei tullut. Numero Oy:n tarkastuksessa ei siis tullut esiin olennaisia havaintoja, joten yhtiön tarkastuksesta annettiin vakiomuotoinen lausunto. Tilinpäätös antoi oikean ja riittävän kuvan yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta.

5 POHDINTA

Tavoitteena oli luoda prosessikuvaus, joka antaisi yleistä tietoa siitä, miten voidaan yhdellä tapaa toteuttaa pienen osakeyhtiön tilintarkastus. Työn aihe on juuri sitä, mitä omassa nykyisessä työssäni teen päivittäin. Tästä syystä työn kirjoittaminen oli mielenkiintoista, luontevaa ja koin saavani hyvää kertausta esimerkiksi lainsäädännöllisistä asioista. Työ antaa selkeän kokonaiskuvauksen tilintarkastusprosessista pienen yrityksen kohdalla.

Työssä oli tarkoitus luoda yleiskuvaus mitä tilintarkastuksessa tapahtuu. Erityisesti case-yhtiön tarkastuksen kuvauksessa on käytännön esimerkkejä siitä, että minkälaiset seikat kyseisen erän tarkastuksessa voisivat johtaa havaintoihin ja korjauksiin. Tästä voi olla hyötyä esimerkiksi tilintarkastusassistentin työtä aloittelevalle. Työn kautta saa kokonaiskuvan, mitä tarkastuksessa tehdään. Tämä voi olla hyödyllistä, sillä usein tilintarkastajatiimissä jokainen keskittyy vain osaan eristä eikä aloittelevalle assistentille välttämättä ole tuttua mitä esimerkiksi tarkastuksen suunnitteluun kuuluu.

Jatkotutkimusta voisi toteuttaa niin, että prosessikuvauksen perusteella voisi laatia jonkinlaisen ohjeistuksen esimerkiksi muistilistan muodossa. Tämä olisi hyödyllinen oikean elämän tilintarkastustehtävissäkin muistuttamaan tarkastuksen kannalta muistettavista asioista sekä auttaa aloittelevaa tilintarkastusassistenttia hahmottamaan kokonaiskuvan.

Työssä on käytetty lähteinä säädettyjä lakeja ja alaan liittyviä kirjallisuutta. Tiedon voidaan katsoa olevan melko pitkään relevanttia, sillä työn aiheena oli myös muodostaa yleinen kuvaus tilintarkastusprosessista eikä esimerkiksi jokaisen tilintarkastuksen standardien yksityiskohtiin sen tarkemmin menty sisälle, joten varsinkin työn teoriaosuuden aiheet kuten hyvä tilintarkastustapa tai ammattieettiset seikat eivät mitä luultavammin tule muuttumaan.

LÄHTEET

Elinkeinoelämän keskusliitto 2021. Corporate Governance. Viitattu 23.5.2021 <https://ek.fi/tavoitteemme/yrityslainsaadanto/corporate-governance/>.

Halonen, K. & Steiner, M. 2009. Tilintarkastusprosessi käytännössä. Helsinki: Talentum.

Hill Audit 2020. Mitä on tilintarkastus ja milloin sitä tarvitaan? Viitattu 18.5.2021 <https://www.hillaudit.fi/post/mita-on-tilintakastus>.

Hoppu-Vuorela, H. 2018. Hyvän tilintarkastustavan osa-alueet, joihin TILAn ja PRH:n tilintarkastuslautakunnat ovat ratkaisukäytännössään kiinnittäneet huomiota vuosina 2007-2016. Aalto-yliopisto kauppakorkeakoulu. Laskentatoimi. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 24.5.2021 https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/32221/master_Hoppu-Vuorela_Heidi_2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Horsmanheimo, P., Kisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2017. Tilintarkastuslaki ja EU:n uudistunut tilintarkastussäätely-kommentaari. Helsinki: Alma Talent.

International Federation of Accountants (IFAC) 2009a. International standard on auditing. ISA 501, audit evidence -specific considerations for selected items.

International Federation of Accountants (IFAC) 2009b. International standard on auditing. ISA 315, identifying and assessing the risks of material misstatement through understanding the entity and its environment.

International Federation of Accountants (IFAC) 2009c. International standard on auditing. ISA 300, planning an audit of financial statements.

International Federation of Accountants (IFAC) 2009d. International standard on auditing. ISA 220, quality control for an audit of financial statements.

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336.

Laki elinkeinotulon verottamisesta 24.6.1968/360.

Memo 2018. Miksi tilintarkastus tehdään?. Viitattu 22.5.2021 <https://memo.fi/miksi-tilintarkastus-tehdaan/>.

Ojala, I. 2006. Kuluva käyttöomaisuus verotuksessa. Tilisanomat 16.5.2006. Viitattu 4.4.2021 <https://tilisanomat.fi/koulut/verokoulu-koulut/kuluva-kayttoomaisuus-verotuksessa>.

Patentti- ja rekisterihallitus 2021. Tilintarkastajan perustutkinto (HT-tutkinto). Viitattu 2.5.2021 https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tutkinnot/yleista_eri_tutkinnoista/perustutkintoht-tutkinto.html.

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.

Ruuhonen, J. 2020. Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana. Helsinki: Alma Talent Oy.

Suomen tilintarkastajat Ry 2020. Hyvä tilintarkastustapa ja tilintarkastuslautakunnan ratkaisut. Viitattu 6.6.2020 <https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/tilintarkastuksen-asiantuntijoille/hyva-tilintarkastustapa-ja-tilintarkastuslautakuntien-tutkinta-asioiden-ratkaisukaytannot>.

Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141.

Tomperi, S. 2018. Tilintarkastus - Normeista käytäntöön. Helsinki: Edita.

Tulli 2021. EU-, Eta-, Efta- ja Schengen-maat. Viitattu 2.5.2021 <https://tulli.fi/tieto-tullista/tullin-toiminta/eu-eta-efta-ja-schengen-maat>.